

Koggeschepen in de moderne tijd

door Reijer van 't Hul

In de 14de en 15de eeuw zeilden in het zomerseizoen honderden koggeschepen over de Noord- en Oostzee tussen de havensteden van het Hanzeverbond. Kampen had er meer dan honderd. Deze zeilende vrachtschepen waren in die tijd de grootste kustvaarders. Ze zeilden rond Denemarken tot aan Polen en de Baltische Staten. Ook kwamen ze in de havens van Spanje, Portugal, België en Frankrijk. Koggen vertegenwoordigen een periode in de handel en zeilvaart die tegenwoordig bijzonder tot de verbeelding spreekt. Daarom zijn er de laatste decennia in diverse landen exemplaren nagebouwd. Daarbij werd vaak dankbaar gebruik gemaakt van door archeologische opgravingen verkregen gegevens. In dit artikel staan deze nagebouwde koggen centraal, in volgorde van het jaar van stapelloop, met daarbij een beknopte toelichting. Ook wordt er kort ingegaan op de Internationale Koggen Compagnie, een informeel en vrijblijvend overlegorgaan, waaraan een aantal vertegenwoordigers van de koggen deelnemen.

Een nieuwe vloot

Met de in 1994 gebouwde Kamper Kogge, reconstructie van een 14de-eeuwse kogge, de in 2016 gelichte IJsselkogge en de plannen om dit laatste schip na restauratie in de buurt van de vindplaats onder te brengen vervult Kampen bij de tegenwoordige 'koggerevival' een prominente rol. In ons land zijn diverse koggewrakken ontdekt, vooral na de Tweede Wereldoorlog. In de drooggelegde IJsselmeerpolders werden vierhonderd wrakken gevonden, waarvan twaalf van koggeschepen. Het meest complete koggewrak lag ter hoogte van Nijkerk. Naar voorbeeld van dat wrak is de Kamper Kogge nagebouwd. Kampen is echter de enige Nederlandse stad waar een koggeschip is nagebouwd. In Duitsland zijn vijf reconstructies van koggeschepen gebouwd en een reconstructie van een karveel, de opvolger van het kogge-type, een kustvaarder met drie masten. Ook in het Zweedse Malmö is een kogge nagebouwd. Haast alle reconstructies zijn, net als de Kamper Kogge, nagebouwd op basis van gevonden wrakken op de bodem van de zee.

De Kieler Hansekogge. Foto: Fleetmon.com. Gebruiker Topgun3 uit Rostock.

De Kieler Hansekogge

De eerste nagebouwde kogge werd in 1989 in Kiel gebouwd op basis van de vondst van een wrak in 1962 in de monding van de Weser. Het wrak is geconserveerd en wordt tentoongesteld in het maritiem museum in Bremerhaven. De thuishaven van de Kieler Hansekogge is Kiel. De kogge is een keer via een tussenstop in Engeland naar Sail Brest in Frankrijk gevaren. Ook zeilde het schip in 2009 als experiment zonder gebruik te maken van een motor en moderne navigatiemiddelen vanuit Stralsund naar de oude Hanzestad Visby op het eiland Gotland in de Oostzee. Aan het eind van de reis was het door verkeerde wind en ondiepten korte tijd nodig om de motor te gebruiken. Even goed een historische reis! Met de Kamper Kogge is dit de enige kogge die in Engeland is geweest.

Lengte 23,30 meter, breedte 7,60 meter, diepgang 1,90 meter, zeiloppervlak 200 vierkante meter.

Ubena von Bremen

In 1990 afgebouwd, ook op basis van het in 1962 in de monding van de Weser gevonden wrak. Thuishaven is Bremerhaven. Het schip is goed her-

De Ubena von Bremen. Foto: Helmut Seger.

kenbaar aan de gekleurde Hanzestad-borden aan de hoge zijanten van het kasteel, aan de rode en witte verticale banen van het zeil en aan het rode kraaiennest in de top van de mast. Het wapen op het zeil is dat van Bremerhaven. In 1992 lag de Ubena met de mast op het dek aan de IJsselkade in Kampen, een tussenstop op weg naar de Hanzestad Keulen. Op de terugweg lag de Ubena drie dagen in Kampen. Burgemeester en wethouders bezochten de Duitse kogge en werden zo enthousiast gemaakt om in Kampen een kogge na te bouwen. Twee jaar later werd op de Koggewerf begonnen met de bouw van de Kamper Kogge.

Lengte 23,20 meter, breedte 7,60 meter, diepgang 2,25 meter, zeiloppervlak 200 vierkante meter.

Kamper Kogge

Ligplaats in de Oude Buitenhaven of langs de steiger aan de IJssel bij de Koggewerf. Zo origineel mogelijk nagebouwd, dus zonder motoren. Omdat dit unieke schip door havensteden in binnen- en buitenland steeds vaker uitgenodigd wordt, zijn er in 2007 twee motoren in het schip geplaatst. Vanwege al die reizen naar Hanzehavens aan de Oostzee heeft de Kamper Kogge

De Kamper Kogge. Foto: Remy Steller.

in al die jaren de meeste zeemijlen afgelegd van alle koggeschepen. In 2016 vaart ze als eerste en tot nu toe als enige kogge zeilend rond de Noordkaap van Jutland. Dat werd in de middeleeuwen een Ommelandvaart genoemd. In 2004 was een poging wegens noodweer mislukt. De verste havens waar de Kamper Kogge is geweest zijn: in het zuiden Duinkerken (Frankrijk); in het westen King's Lynn (Engeland); in het noorden Skagen (Denemarken) en in het oosten Stralsund (Duitsland). Er is een wens om nog een keer naar het Zweedse eiland Gotland te gaan en daar de vroeger zo belangrijke Hanzestad Visby te bezoeken.

Lengte 22 meter, breedte 7,30 meter, diepgang 2 meter, zeiloppervlak 144 vierkante meter.

Roland von Bremen

Ook gebouwd naar voorbeeld van het wrak in de Weser. Bouwplaats een werf in Bremen. Te water gelaten in het jaar 2000. Ligplaats Bremen. In het witte zeil een rood wapen met een gele kroon. In de winter van 2014 gezonken door een defecte klepafsluiter onder de waterlijn. Weer opgetakeld bleek het schip er slecht aan toe. De vrijwilligers, de meesten al op leeftijd,

De Roland von Bremen. Foto: Volker Gries, www.tallship-fan.de.

zagen de restauratie niet zitten. De Roland werd in 2015 voor het symbolische bedrag van 1 euro verkocht aan een stichting die werklozen wil terugleiden naar de arbeidsmarkt. De Roland von Bremen is op 21 maart 2021 weer te water gelaten. Daarna duurt het nog twee jaar om het schip weer vaarklaar te maken.

Lengte 24 meter, breedte 7,20 meter, diepgang 1,80 meter, zeiloppervlak 180 vierkante meter.

Tvekamp av Elbogen

Een grote kogge met een voorkasteel. Gebouwd in het Zweedse Malmö en te water gelaten in 2003. Was afgemeerd bij het Koggenmuseum in Malmö. Zeilend herkenbaar aan de meestal hoog hangende ra met het geheel witte zeil. Veel bemanningsleden waren in dienst van het museum. Door financiële problemen moest in 2007 een aantal van hen ontslagen worden. In 2008 werd de Tvekamp door bemanningsleden van de Kieler Kogge van Malmö opgehaald voor het Koggentreffen in Lübeck en aansluitend in Rostock. Daarna werd het schip verkocht. De Tvekamp kwam in privébezit en ligt nu bij het historisch museum te Västerås. Het is verbouwd tot piratenschip met

De Tvekamp av Elbogen. Foto: Tommy Bystedt.

kanonnen en kreeg als nieuwe naam: Rote Teufel.

Lengte 28 meter, breedte 8 meter, diepgang 2,40 meter, zeiloppervlak 225 vierkante meter.

Wissemara

Gebouwd in het Duitse Wismar naar voorbeeld van een wrak dat in 1997 werd gevonden in de Wismarbaai bij Timmerdorf op het eiland Poel en werd geborgen in 1999. Daarom ook vaak de Poeler kogge genoemd. Begonnen met de bouw in 2001. In 2004 vaarklaar te water gelaten en afgemeerd aan de havenkade in Wismar. Opvallend grote kogge met een groot geel/rood/wit wapen boven in het zeil. De laatste jaren heeft de Wissemara in het eikenhout veel last van de gevreesde boktor. Tijdens een Koggendisch in 2018 in Wismar sliepen Kamper Kogge-vrijwilligsters aan boord van de Wissemara. Van slapen kwam niet veel vanwege het voortdurende, luide geknaag van boktorlarven!

Lengte 31,50 meter, breedte 8,50 meter, diepgang 2,60 meter, zeiloppervlak 240 vierkante meter.

De Wissemara. Foto: Remy Steller.

Lisa von Lübeck

Genoemd naar Lisa Dräger, ereburger van de stad. Een invloedrijk onderneemster en de grootste geldschieter van de nagebouwde karveel. Zij verrichtte de doop van het schip. Het scheepstype karveel is de opvolger van de koggeschepen. Door de overnaadse gangboordbouw te vervangen door karveelbouw (waarbij boordplanken tegen elkaar aan liggen, en dus een gladde zijkant vormen), konden de schepen veel groter worden en dus meer lading vervoeren, wel meer dan 300 ton.

In tegenstelling tot de nagebouwde koggeschepen wordt de Lisa een replica genoemd. De nagebouwde koggen noemen we reconstructies, omdat bij de bouw de oorspronkelijke materialen worden gebruikt. De Lisa heeft bijvoorbeeld een metalen vlak, wat die schepen vroeger niet hadden. Het schip heeft drie masten en op het grootste middelste zeil een afbeelding van het wapen van Lübeck: twee zwarte roofvogels met een rood/wit hart. Achter op het schip staat een groot kasteel en op de steven een haast even groot voorkasteel. De Lisa is gebouwd in Lübeck, de stad die ook wel de 'Koningin der Hanze' wordt genoemd, en waar jaarlijks de grote Hanzevergadering plaatsvond. Het schip ligt sinds 2004 in de haven van Lübeck.

De Lisa von Lübeck. Foto: Gerd Wiese.

Lengte 36 meter, breedte 9,30 meter, diepgang 2,90 meter, zeiloppervlak 285 vierkante meter.

Ucra Pommernkogge

In het jaar 2001 is men in het archeologische museum Ukranenland in het Duitse Torgelow begonnen met de bouw. Voorbeelden zijn een scheepsmodel uit 1450 in Ebersdorf, het al vaker genoemde wrak in de Weser en een wrak uit 1250 met de naam de Kogge van Kalmar. Bij deze kogge is ook het onderwatervlak overnaads gebouwd en is de voorstevan niet recht maar gebogen. De Ucra heeft een voorkasteel. Pas in 2014 werd de kogge op een grote dieplader over de 14 kilometer lange weg van Torgelow naar Ueckermünde vervoerd. In 2015 werd de kogge gedoopt bij de te waterlating en verder afgebouwd. Financiële problemen zorgden voor vertraging. Later leverden ook motorische tegenslag en problemen met de roerophanging vertraging op. De stad Torgelow is sinds 2011 de eigenaar van het schip, dat na negentien jaar eindelijk vaarklaar in de haven van Ueckermünde ligt.

Lengte 26 meter, breedte 8 meter, diepgang 2,70 meter, zeiloppervlak 240 vierkante meter.

De Ugra Pommernkogge. Foto: Gerd Wiese.

Internationale Koggen Compagnie

Alle zeven nagebouwde koggeschepen en de karveel Lisa von Lübeck zijn, of waren, aangesloten bij de Internationale Koggen Compagnie, een informeel verbond zonder officiële status. De Zweden haakten af en ook de Roland von Bremen verbrak het contact. De compagnie, die in 2008 werd opgericht door Dieter Wilhelmi uit Bremerhaven, vergadert twee keer per jaar. Dieter benoemde zichzelf tot voorzitter onder de middeleeuwse titel 'Alterman', een heer met macht en gezag. Hij haakte in 2014 af na een conflict.

Van de deelnemende schepen worden meestal twee of drie mensen afgevaardigd naar de voorjaars- en najaarsbijeenkomsten van de compagnie. Zo'n vergadering wordt een Koggendisch genoemd. Deze samenkomsten worden steeds in een andere koggethuishaven gehouden. Ook Kampen is al enige keren gastheer geweest. Tijdens de vergaderingen wordt er onder meer gesproken over de planning van en deelname aan de jaarlijkse Koggetreffen in de Hanzesteden. Meestal wordt een Koggentreffen gekoppeld aan een Sail-of-Hanze-evenement.

Tijdens de bijeenkomsten wordt ook over geldelijke vergoedingen voor deelname gesproken. De Kamper Kogge moet naar de Oostzeesteden altijd de

meeste zeemijlen maken en mag bovendien maar met slechts twaalf gasten varen, terwijl de andere schepen wel veertig of meer opstappers mogen meenemen voor een dag- of middagtocht en daar goed geld mee verdienen. De Kamper Kogge blijft dan aan de kade en is te bezichtigen voor bezoekers. Aan giften komt er behoorlijk wat geld binnen, maar veel minder dan op de varende koggeschepen met meer gasten aan boord. De Koggen Compagnie heeft er daarom voor gezorgd dat de Kamper Kogge een behoorlijke financiële vergoeding krijgt. Anders gezegd: de winsten van de tochtjes van de varende koggeschepen worden 'schepelijk' omgeslagen. Dit maakt deelname van de Kamper Kogge aan allerlei evenementen mogelijk.

Bij de toebedeling van de organisatie van de Internationale Hanzedagen 2017 aan Kampen speelden Dieter Wilhelmi en de Koggen Compagnie een belangrijke rol. De stad werd door de Compagnie benaderd toen een hanzestad in Polen afzag van de organisatie van het evenement.

Ontmoetingen

In al die jaren heeft de Kamper Kogge in binnen- en buitenland vele keren de buitenlandse koggeschepen ontmoet. In Kampen zijn alleen de Zweedse Tvekamp en de Duitse Udra Pommernkogge nooit geweest. De Ubena was in 1992 de eerste kogge aan de IJsselkade. Als laatste was in 2017 tijdens de Internationale Hanzedagen in onze Hanzestad de Wissemara te gast. Dit laat duidelijk zien dat er tussen de betrokkenen van alle koggeschepen warme vriendschapsbanden zijn ontstaan. De moderne vloot koggeschepen en het karveel spelen met al die bevlogen vrijwilligers die de vaartochten mogelijk maken een zeer belangrijke rol in het ontstaan en het onderhouden van 'de nieuwe Hanze'!

Het kan dus voorkomen dat er op zee weer een zeilend koggeschip te zien is. Altijd een bijzonder en zeldzaam verschijnsel. In 2008 zeilden zes koggeschepen gezamenlijk naar het Koggentreffen in Lübeck. Een hele vloot! Een uniek plaatje in de moderne tijd.